

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Kritika totalitních režimů v díle George Orwella

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracovala:

Alena Sádlová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Kritika totalitních režimů v díle George Orwella zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Praze dne 23.4.2011

.....

Alena Sádlová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat za morální podporu a pomoc, kterou mi má rodina a přátelé poskytli při zpracování mé bakalářské práce.

Alena Sádlová

OBSAH

Úvod

1. Totalitní režim
  - 1.1 Historie a charakteristika totalitního režimu
  - 1.2 Kritika totalitních režimů v díle George Orwella

2. Manipulace
  - 2.1 Vymezení pojmu
  - 2.2 Manipulace v totalitním režimu
  - 2.3 Orwellova alegorie mediální manipulace a současnost
  - 2.4 Mediální manipulace a úkol sociální pedagogiky

3. Sociologický průzkum
  - 3.1 Cíle průzkumu
  - 3.2 Metoda průzkumu
  - 3.3 Charakteristika výběrového vzorku
  - 3.4 Vyhodnocení výsledků
  - 3.5 Interpretace výsledků a celkové shrnutí průzkumu

4. Závěr
5. Resumé
6. Anotace
7. Klíčová slova
8. Seznam použité literatury
9. Seznam příloh

Úvod

Vnímání reality není dané definitivně např. od okamžiku narození, naopak je velmi relativní. Vnímání reality je totiž ovlivňované zvenčí, např. kulturou, do které se konkrétní člověk narodil. Zásadní problém je v hranici mezi pouhým ovlivňováním, jaké dělá nutně každá kultura, a svévolnou a cílenou manipulací. Učitel toto vnímání ovlivňuje a tím ho mění a kultivuje. Podvodník vnímání reality také ovlivňuje a mění, ale tak, aby v důsledku sloužilo především jeho prospěchu. Podvodník však zneužije možnost někoho ovlivňovat ve svůj prospěch. Jeho cílem je získat a upevnit svou moc.

. Román George Orwella nazvaný 1984 ukazuje ten případ, kdy se celý společenský systém orientoval na podvodnou manipulaci a byl v ní úspěšný. To je ovšem cílem režimů, které označujeme jako totalitní. V minulosti bylo mnoho pokusů zmanipulovat masy, příkladem je Rusko, respektive Sovětský svaz, nacistické Německo, Frankovo Španělsko. Všechny tyto režimy nakonec skončily, protože nevycházely z lidské přirozenosti, kde je v rovnováze snaha nevyčnít podporovaná soudržností sociální skupiny, a na straně druhé ctižádost, soutěživost, snaha o seberealizaci. Tato skutečnost, dříve či později, ale nakonec vždy, rozbíjí vnucený systém.

Touha ovlivňovat masy není ale vlastní jen totalitním režimům. I v demokracii je riziko, že někdo či někteří dospějí k závěru, že oni vědí lépe, co je pro nás, masu, lepší. A rozvoj technologie ovládání myšlení jak jedince, tak i společnosti neskončil, má bohatou historii a „slibnou“ budoucnost. Reklama, PR a marketing jsou obory, které mají ještě mnoho před sebou. A nově se přidává i behaviorální ekonomie, která ze sociálních a psychologických věd čerpá také.

O úloze mediálních technologií dobře vědí i pedagogové včetně sociálních. Jeden z důležitých úkolů sociální pedagogiky je totiž pohnout jedince ke kritickému myšlení, vypěstovat v něm citlivost vůči manipulaci a schopnost se jí účinně bránit. Mediální výchova je právě dnes velmi důležitá. Media se dají přirovnat k ohni; dobrý sluha, ale zlý pán.

1. Totalitní režimy

1.1 Historie a charakteristika totalitního režimu

Totalitní režimy nevznikají samovolně. Někde daleko vzadu stojí strach (třeba z nezaměstnanosti), nejistota a vznik iluzí (třeba takových, že budovaný nový systém bude lepší než stávající). Pak už stačí někdo, kdo se postaví do čela nespokojených a dějiny mohou začít psát další řádku o nové revoluci. Výše uvedená trojice se objevila i koncem 18. století, kdy Francouzská revoluce otřásla navyklým politickým systémem. Následující 19. století je dobou převratných změn- a to nejen politických. Průmyslová revoluce přináší mimo gigantického technického rozvoje také negativní sociální důsledky. Se vznikem manufaktur a později továren klesá význam kvalifikované práce, do pracovního procesu se zapojují ženy i děti. Neúnosné pracovní nároky a prakticky žádný sociálně-podpůrný systém vedly na konci 19. století ke vzniku aktivit směřujících ke zlepšení situace těžce pracujících. Je to doba vzniku levicově orientovaných stran. První třetina 20. století přináší další převratné události, které mají vliv na utváření politické situace: první světovou válku a rozpad Rakouska Uherska, Říjnovou revoluci v Rusku, nástup fašismu v Itálii, velkou hospodářskou krizi v roce 1929, a nástup fašismu. Výše uvedené faktory vedly zvláště v Evropě k radikalizaci levice. Komunistická idea si získává mnoho příznivců. Nástup Hitlera k moci a druhá světová válka mnoho lidí v jejich levicové orientaci utvrdila. Proto po druhé světové válce nástup komunistických stran v střední a východní Evropě k moci byl jen logickým vyústěním předcházejících událostí, včetně podpory Sovětského svazu bez ohledu na- jeho totalitního zřízení. Konečně i filosof a signatář Charty 77 Milan Šimečka, kdysi sám člen KSČ, v doslovu k Orwellovu románu 1984 píše „Já si pamatoval, jak to všechno začalo. Pamatoval jsem se na pád starého světa a na vábivou záři naděje, která slibovala napravit všechny chyby, kterých se lidstvo dosud dopouštělo. Je mnohem jednodušší věřit než pochybovat, a tak jsem uvěřil“¹. V tomto citátu je vlastně řečeno vše. A jeho aplikace je možná na všechny totalitní systémy.

---

¹ Orwell, G. 1984. Praha:- Naše vojsko, 1991, str. 213

O tom, že totalitarismus je nedemokratickým systémem, zřejmě nebude sporu. O jeho definování se pokoušeli mnozí, ale nejznámější je zřejmě šestibodová definice Carla Joachima Fridricha a Zbigniewa Brzezinského. Oba sice byli američtí politologové, ale pocházeli ze zemí, které měly s totalitním režimem svou zkušenost.

- „1. Existuje oficiální ideologie, kterou musejí přijmout a akceptovat všichni členové společnosti.
2. Veškerý politický a společenský život zcela ovládá jediná masová politická strana, v jejíž čele stojí většinou jediný vůdce.
3. Vládce či strana mají absolutní monopol na kontrolu armády. Tuto kontrolu provádí buď přímo politická strana, nebo jí kontrolovaná byrokracie.
4. Prostředky masové komunikace – tisk, rozhlas, televize, knižní produkce – jsou zcela kontrolovány prostřednictvím stejných mechanismů, jakými probíhá kontrola armády.
5. Existuje dokonalý systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím tajné policie, která používá teroristické postupy.
6. Hospodářství podléhá centrálnímu řízení, plánování, veškerá ekonomika je kontrolována.“²

Pod těchto šest bodů lze zařadit jak Hitlerovo Německo, tak i Stalinův Sovětský svaz s jejich nelidskými režimy. Ale to nebyly jediné totalitní režimy. Patří sem i Kambodža v období vlády Pol-Pota a Rudých Khmerů, Severní Korea, Čína v období vlády Mao-Ce-Tunga, Tyto všechny lze označit jako komunistické totalitní režimy. Vysloveně fašistické totalitní režimy po roce 1945 ve světě neexistovaly, ale v některých zemích byl ustanoven politický systém s velkou převahou armádního a byrokratického aparátu, mohu jmenovat například Frankistické Španělsko nebo Chile v době po vojenském puči Augusta Pinocheta³. Existují i teokratické totalitní režimy,

---

² Balík, S., Kubát, M., –Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů, Dokořán, 2004, str. 46 - 47

³ Balík, S., Kubát, M., –Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů, Dokořán, 2004

založené na tom, že se fundamentalistické pojetí náboženství nebo zbožštění panovníka těsně propojí s politickým systémem.

1.2 Kritika totalitních režimů v díle George Orwella

Literárnímu spodobnění totalitarismu se věnovalo velmi mnoho žurnalistů a spisovatelů. Mohu jmenovat Orwella⁴ či Zamjatina⁵, nelze však zapomenout na Solženicina⁶ s jeho osobními a hrůznými vzpomínkami, či Jiřího Weilla⁷, abych jmenovala alespoň někoho z českých spisovatelů. Právě Orwell je zřejmě nejznámějším autorem, který ač sám s totalitním systémem prakticky neměl zkušenost, dokázal jej popsat tak, že jeho knihy *Farma zvířat*⁸ či *1984*⁹ jsou dnes klasikou.

Mnohé z postojů George Orwella (vlastním jménem Eric Artur Blair) osvětluje jeho původ a životní dráha. Narodil se 25. června roku 1903 v Indii, která tehdy byla britskou kolonií, v rodině úředníka. Po absolvování vysoké školy do svých 25 let sloužil v Indické imperiální policii v Barmě. V roce 1927 se Orwell vrací do Anglie a živí se především jako novinář a esejista. Dostává se mezi nejchudší vrstvy obyvatel a nějakou dobu žije jako tulák v Londýně a v Paříži.

Orwell je ve třicátých letech tak jako mnoho jiných spisovatelů velmi ovlivněn socialismem a nenávisí k fašismu. Pod těmito vlivy autor odchází do Španělska. Zde se zapojuje do boje proti fašismu jako člen antistalinistických avšak levicových milicí, které byly následně španělskými prostalinistickými komunisty zlikvidovány. Současně ale zjišťuje, že anglické noviny jen přetiskují nepravdivé provládní španělské informace o občanské válce. Právě tato zkušenost v něm vyvolala odpor k jakýmkoliv formám totalitarismu. Druhé světové války se již Orwell aktivně neúčastnil. Zabránila tomu tuberkulóza, na kterou později umírá.

Svá dvě nejvýznamnější díla píše Orwell jen krátce před svou smrtí. Nejprve je to *Farma zvířat*. V románu Orwell formou bajky ukazuje politické vztahy a děje mezi lidmi. Je to alegorie nejen na stalinistický Sovětský svaz a jeho celkovou degeneraci, ale

---

⁴ Orwell, G. 1984., Praha-, *Naše vojsko* 1991

⁵ Zamjatin, J. I., Praha. Odeon 1989

⁶ Solženicyn, A., *Souostroví Gulag I–III*, Praha 1990

⁷ Weil, J. *Moskva-hranice-*, Praha, *Mladá fronta*, 1991.

⁸ Orwell, G. *Farma zvířat*, Aurora, Praha 2004

⁹ Orwell, G. 1984., Praha-, *Naše vojsko* 1991

na všechny společnosti s podobným tendencemi v budoucnu. Orwellova představa totalitního systému je obecnější oproti komunismu nebo fašismu, který vycházel z dějinných souvislostí 1. světové války a hospodářské krize. –George Orwell umírá v roce 1950 v Londýně.

Tématem dvou snad nejznámějších knih George Orwella je totalitní systém a manipulace. V románu *Farma zvířat* můžeme sledovat vznik takového systému, od revolučních idejí až po hořký konec, kdy „všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější“¹⁰.

Ve svém nejznámějším díle 1984 Orwell popisuje totalitní systém, dotažený téměř až k absolutní dokonalosti. Systém, ve kterém se rodiče bojí vlastních dětí, aby je neudaly, kde se dějiny neustále mění podle toho, zda je momentálně ve válečném stavu s Oceánií Eurasie nebo Eastasie, kde přátelství nebo důvěra neexistují. Permanentní dozor probíhal mimo jiné prostřednictvím televizní obrazovky (Velký bratr tě sleduje). Vzbudit podezření mohlo jakékoli vybočení z obvyklého chování, a bylo velmi nebezpečné.

Orwell ve svém díle nekritizuje přímo, neříká nám polopatisticky: toto je špatně, takto nemá společnost fungovat. On popisuje svou vizi a je na nás, jaký postoj k ní zaujmeme. Popisuje životní podmínky v Oceánii: „Byla tu odjakživa tahle vyhlídka na rozpadající se domy z devatenáctého století, podepřené z boku dřevěnými trámy, s okny zatlučenými překližkou a střechami z rezavého plechu, těmi vetchými zahradními zdmi bortícími se na všech stranách? Byly tu odjakživa trosky po bombardování, nad nimiž ve vzduchu víří prach z omítky, i vrby sklánějící se nad hromadami suti? A prostranství, kde bomby vymýtily větší plochu, na níž pak vyrazily ubohé kolonie dřevěných chatrčí, podobných kurníkům?“¹¹. Ukazuje čtenáři nefungující ekonomiku, nefunkční mezilidské vztahy, všudypřítomný strach. Pokud velice nadsadím, i Orwell se čtenářem vlastně do jisté míry manipuluje; popisovaný svět je člověku až instinktivně cizí, nepříjemný, odporný. Je na místě otázka, jak by čtenář reagoval, pokud by Orwell svět roku 1984 popisoval jako krásný, funkční, ale přesto zcela totalitní se všemi svými atributy.

---

¹⁰ Orwell, G, *Farma zvířat*, Praha 2004, Aurora, s. 141

¹¹ Orwell, G. 1984. Praha, *Naše vojsko*, 1991, s. 8

Orwell má hluboké pochopení pro chyby, jichž se lidé dopouštějí, a které dovolují, aby totalitní systémy mohly fungovat. S jejich činy samozřejmě nesouhlasí, ale chápe, proč se jich dopouštějí. A to je právě to důležité, co bychom si z Orwella měli vzít. Protože pokud chápeme, proč vznikají totalitní režimy, pokud rozumíme tomu, proč se lidé chovají tak, jak se chovají, tak můžeme něco udělat, abychom se nemuseli později ptát: jak jsme mohli dopustit, aby totalitní režim tak lehce zvítězil?

Totalitní režim, respektive Strana, vítězí nad Winstonem Smithem, tragickým hrdinou románu, v momentě, kdy tento člověk rezignuje po přestálém mučení a vymývání mozku na svou vnitřní svobodu, svobodu ducha, svobodu samostatného myšlení. „Čtyřicet let mu trvalo, než pochopil, jaký úsměv se skrývá pod černým knírem. Jaké kruté a zbytečné nedorozumění. Jak sveřepě a tvrdohlavě prchal před laskavou náručí! Dvě slzy, nasáklé ginem; mu stékaly ke kořeni nosu. Ale to bylo v pořádku, všechno bylo v pořádku, boj skončil. Zvítězil sám nad sebou. Miloval Velkého bratra.“¹²

Totalita jako systém, ze kterého nelze uniknout, jen přijetím nebo smrtí. -Ani mučedníci v něm neexistují. Lidé jsou odsouzeni nejen před smrtí ale i po ní. Jsou vymazáni, podle slovníku Strany vaporizováni. Svět bez naděje. Nikdo z celé knihy nemá naději. Představitelé Strany mají moc. Moc naději nepotřebuje, je živa sama sebou. Proléti jsou ve své duchovní bídě lhostejní. Mají svůj svět, který Strana víceméně nechává být. „Pokud pracovali a množili se, byla jejich ostatní činnost bezvýznamná“¹³. Lhostejnost je k naději v protikladu. Zbývají členové vnější strany - aparát. Ti naději mít neumí, protože ztratili vlivem propagandy Strany individualitu, která byla nahrazena kolektivním myšlením.

Orwellova nadčasová vize nás po právu děsí, protože bude platná pokaždé, kdy se totalitní systém vládnutí znovu dostane k moci.

---

¹² Orwell, G. 1984. Praha, Naše vojsko, 1991, s.194

¹³ Orwell, G. 1984. Praha, Naše vojsko, 1991, s. 50

2. Manipulace

2.1 Vymezení pojmu

V sociální psychologii i sociologii se používá tento termín ve významu snahy o působení na myšlení druhé osoby či více osob. Nejvýstižnější popis jsem našla v předmluvě ke knize Nenechte sebou manipulovat¹⁴ od PhDr. J. Růžičky: „Manipulovat znamená využívat nevědomosti, nejistot, dobromyslnosti, naivity, strachu, slušnosti i dalších citů a vlastností lidí k uskutečňování vlastních, zpravidla skrytých zájmů a cílů. Ty mohou být nevinné a malicherné, ale stejně tak může jít o naprosté podmanění člověka i celých národů“¹⁵

S manipulací, ať nevědomou či vědomou, se setkáváme vlastně neustále. Je běžnou součástí sociálního chování. Je ale rozdíl, pokud je manipulace přechodnou formou, například při výchově malého dítěte (Pepíčku, udělej mamince radost a dojez tu polívčičku) nebo je li manipulace součástí osobnosti. Je mnoho druhů manipulátorů a jejich společným jmenovatelem je schopnost nasadit si určitou masku, a charakteristické společné znaky, jako například navozování pocitů viny, lhaní, ale třeba síla hlasu, tělesné projevy, gesta, pohled ..., i etické problémy, podle nichž se dá vysledovat, zda je dotyčný manipulativní osobnost. U manipulativního jedince je manipulace velmi často nevědomá, je to mnohdy naučený model chování nebo forma obrany. „Manipulátor manipuluje, protože nemůže jinak“¹⁶.

Manipulovat s námi mohou ale i masmedia, jako tisk, rozhlas, televize, internet.

Je tedy na místě se ptát, jaká je vlastně funkce masmédií?

- a) Informativní - její podstatou je poskytovat informace a rozšiřovat poznání.
- b) Formativní – spočívá v ovlivňování osobnosti, může působit na prostoje adresáta, na míru jeho osobní, individuální a společenské angažovanosti a aktivity jako základních podmínek autentického rozvoje osobnosti
- c) Komunikativní – to znamená schopnost uskutečňovat spojení mezi určitým

---

¹⁴ Nazare-Aga, I. Nenechte sebou manipulovat. Praha 2010, Portál,

¹⁵ Nazare-Aga, I. Nenechte sebou manipulovat. Praha 2010, Portál, str. 9

¹⁶ Nazare-Aga, I. Nenechte sebou manipulovat. Praha 2010, Portál, str. 39

faktem, událostí či zprávou o tomto faktu či události na straně jedné a adresátem této informace na straně druhé. V době názorových, politických a sociálních změn je tato funkce masmédií nezbytná.

- d) Rekreativní – dává možnost osvěžení, vytržení z všedního shonu, přináší zábavu a relaxaci¹⁷

Právě třetí položka z výše uvedeného seznamu - formativní funkce masmédií- v sobě skrývá nebezpečí mediální manipulace. Masmédia jsou jistě nepostradatelným prostředkem k socializaci, vzdělávání a výchově. Jsou ale také poplatná svým vlastníkům, ovlivňovaná náladami ve společnosti, podléhají požadavkům konzumní společnosti.

Manipulace má několik stupňů, které jsou popsány v knize Manipulace v médiích¹⁸ a které volně cituji:

Přesvědčování: nemusí- být automaticky špatné, mnohdy je naopak potřebné. Například když učitel přesvědčuje žáky, že šikana je špatná, nebo pokud novináři přesvědčují čtenáře, že je dobré třídít odpad. Toto přesvědčování se děje s plným vědomím obou stran a to je právě to důležité - to že jak ten, kdo přesvědčuje, tak i přesvědčovaný jsou si vědomi toho, že mohou a nemusí přijmou názor toho druhého, aniž by z toho pro ně plynul jakýkoliv postih. To se však již netýká dvou následujících forem manipulace.

Dalším stupněm je nátlak: může být ekonomický nebo právní, morální; mnohdy je nevyhnutelný, protože bez dodržování určitých zákonů nemůže společnost fungovat a rozpadá se. Pokud ale začnou být schvalovány a uplatňovány takové zákony, které dávají výše prospěch vlády nad prospěch či svobodu jednotlivce, je to špatně.

Třetí formou manipulace je násilí, jako nejstarší forma zbavování lidí jejich svobod. I- v současné době je používáno a v některých zemích funguje jako metoda k udržení vlády. Násilí je často spojeno s fyzickým ohrožením života, téměř vždy s ohrožením svobody, zbavením osobních práv a se zastrašováním lidí ať již fyzicky nebo duševně.

---

¹⁷ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, Praha, Portál 2008, str. 126 -a 127

¹⁸ Ilowiecki, Žantovský: Manipulace v médiích-. Praha 2008, UJAK, str. 32 a 37

Manipulace je dnes nerozšířenějším a nejúčinnějším masmediálním nástrojem skupin, které chtějí získat moc. Nástrojem manipulace je jazyk, řeč. Ještě horší formou manipulace je skrytá persuase. Jak u manipulace, tak i u skrytého přesvědčování není zde použita síla fyzická, ale je jím slovo. Je velmi těžce rozeznatelná. Manipulující zde používá nejasné a vícevýznamové pojmy tak, že manipulovaný se domnívá, že jde o pojmy přesné, s jednoznačným smyslem. Následně je vysvětleno, že těmto pojmům příjemce informace neporozuměl správně. Protože pojmy použil někdo, u koho příjemce předpokládá větší míru informovanosti a znalostí, je příjemce znejistěn a rychle přejímá to, co manipulující říká.

V souvislosti s manipulací je velmi často používáno slovo propaganda. Co si ale máme pod tímto pojmem představit?

V časopise *Revue pro media* je propaganda definována takto: „Pojem propaganda se užívá pro označení záměrného pokusu jednotlivce či skupiny prostřednictvím dlouhodobého působení vytvářet, kontrolovat nebo měnit hodnoty, postoje a chování druhých jednotlivců či skupin, a to v souladu se záměry tvůrce propagandistického sdělení. Propaganda využívá zejména masové sdělovací prostředky, i když působí i na rovině interpersonální komunikace (agitace, propaganda činem). Teoretické práce o propagandě zmiňují téměř nekonečné množství definic propagandy vzájemně se lišících mírou obecnosti a precizností odlišení propagandistické (manipulativní) komunikace od těch typů komunikace, které rovněž utvářejí recipientovy postoje a chování, avšak nejsou obecně považovány za propagandistické (vzdělávání, náboženství, legislativní normy, expertní doporučení atd.).¹⁹“

Propaganda používá různé nástroje k získávání občanské angažovanosti a loajality. Mimo jiné ráda využívá ta média, která mají vliv na masy, respektive na větší počet občanů. Z těchto důvodů je velmi oblíbeným nástrojem film, rozhlas, tisk, v současnosti i internet. Jak nacismus, tak i komunismus podporoval propagandistická díla a režiséry poplatné režimu. Vzorovým propagandistickým dílem doby nacismu je film *Triumf vůle* od Leni Reifenstahlové, zobrazující stranický sjezd NDSAP v Norimberku. Tehdy byly použity zcela nové postupy při natáčení, -které významně ztraktivnily tento

---

¹⁹ http://fss.muni.cz/rpm/Revue/Heslar/valecna_propaganda.htm 27.3.2011

film a tím pádem i přitáhly mnohem větší počet diváků, než při použití klasických filmařských postupů. Přivedly k nacistické ideologii tak i ty Němce, kteří o politiku do té doby neměli zájem. To je cílem jakékoliv propagandy - zaujmout a přitáhnout i ty, kteří jsou doposud lhostejní.

2.2 Manipulace v totalitním režimu

K manipulaci s občany totalitní režimy používají propagandu, dezinformaci, cenzuru, kontrolu policií, tajnými službami či armádou, nelegitimní změnu ústavy, manipulaci s výsledky voleb ale i likvidaci odpůrců režimu. Propaganda, dezinformace a cenzura jsou přímo spojeny s medií, s informacemi, a monopol na ně je ta největší zbraň, kterou totalitní systém může použít a také jej používá. Používá také tisk, film a rozhlas. -Třicátá, čtyřicátá a padesátá léta jsou „zlatým věkem“ propagandy, protože svět se polarizoval; nejdříve druhá světová válka a Hitlerova propaganda a proti ní propaganda Spojenců působící proti Třetí říši. Film Leni Reifestahlové Síla vůle jsem již zmiňovala, opačným pólem je známý film Charlieho Chaplina Diktátor. A to pokud je řeč jen o filmu. Hitlerovy projevy přenášené rozhlasem a natáčené na film měly svůj dosah. Zde bych si dovolila upozornit, jak mocnou zbraní jsou někdy nůžky stříhače filmu; velmi často používaný filmový úryvek z Hitlerova projevu má jako závěr záběr na Hitlera ztuhlého v postoji a s vypjatou hrudí. Televizní stanice Public TV jednu dobu dávala staré filmové týdeníky amerických filmových společností. Tam tento úryvek byl také, ale končil o několik vteřin později záběrem na Hitlera, jak se, nedá se to jinak říci, ješitně natřásá. Pár vteřin záběru udělalo z nepochopitelného démona ješitného malého člověka, který má ale moc ovládat dav. Rok 1945 přináší konec II. Světové války a naději na mír. Ale už za tři roky se svět rozdělí železnou oponou na západní a východní blok. A na obou polovinách tohoto světa se opět agitátoři ze všech sil činili.

Téma manipulace v totalitních režimech je ale natolik obsáhlé, že si ho dovolím poněkud zúžit, a to na dění v Československu v těchto letech.

Nacistická propaganda na našem území zapracovala nejprve ve druhé polovině třicátých let a byla zaměřena na německou menšinu na území severních Čech, severní Moravy a Slezska. Měla za cíl zradikalizovat již tak nespokojené Sudetské Němce a pod heslem „Heim ins Reich“ docílit odtržení Sudet od Československa, což se nakonec v roce 1938 stalo. Nacistická propaganda ale v období Protektorátu neměla u většiny českých občanů velký úspěch. Typickým příkladem reakcí českého obyvatelstva na německou propagandu je plakát s obrazem Pražského hradu nad kterým se vznáší -rudá ruka -se srpem a kladivem a nápisem Zachvátí-li Tě, zahyneš. Na tento plakát čeští lidé dopisovali „My se nebojíme, my tam nebydlíme“. Kolovalo také mnoho politických vtípů zaměřených protifašisticky.

Největší nápor komunistické manipulace spadá do období padesátých let. Komunistická propaganda používala obraz nepřítele, v tomto případě to byl kapitalismus, bývalá buržoazie a vnitřní nepřítel. Podpisové kampaně a rezoluce pracovních kolektivů na podporu komunistického režimu nebo k odsouzení politických oponentů, protistátní spiklenecká centra, cenzura, začernování zrádců nového režimu v učebnicích. To vše se dělo v padesátých letech ve jménu manipulace lidí. Pokud mohu zmínit jen ty nejkřiklavější případy, je to například upravená fotografie z 25. února 1948. Na původní fotografii je Klement Gottwald s Vladimírem Clementisem. I po procesu s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského, kde byl Clementis také odsouzen, je tato fotografie znovu otiskována, ale Clementis na ní již chybí. Nevzpomenout nelze ani vykonstruovaný proces s Miladou Horákovou. Propagandisticky bylo využíváno poválečné budovatelské nadšení. Filmy a divadelní hry byly zaměřené téměř výhradně na podporu vládnoucího režimu, jak formou zobrazování kladných vzorů (ženy ve výrobě, zakládání zemědělských družstev, plnění plánu pětiletky) tak i zobrazování nepřítele (emigranti, kapitalisté, sedláci, agenti západu). Vycházely sovětské romány, věnované budování komunistické společnosti.

Koncem padesátých let tvorba těchto děl ustupuje do pozadí, pozornost je věnována spíše mezilidským vztahům a chybám, které se během padesátých let staly. Po krizi komunistického režimu v šedesátých letech 20. století a v době normalizace 70. a 80. let je propaganda sice stále přítomna, ale málokdo ji bere vážně. Forma propagandy jako například politické plakáty nebo televizní inscenace a filmy se špatně skrývaným „kladným“ politickým nábojem v sedmdesátých letech už nedokáže oslovit téměř nikoho, a do strany se vstupuje často spíše z prospěchu než z idealistických důvodů.

2.3 Orwellova alegorie mediální manipulace a současnost

Totalitní režimy, tak jak je známe, postupně zdegenerovaly a skončily. Snaha zmanipulovat a ovládat lidi je však bohužel asi věčná. Problematická je ale forma, jakou na sebe toto ovládání vezme. Nikde není psáno, že musí nutně přijít v uniformě – a řvát. Může přijít v elegantním obleku a ještě ho rádi pustíme do dveří, netuše, že tu uniformu má ve skříni a čeká na vhodný moment, kdy ji znovu obléknout.

Jak jinak zmanipulovat masy, než za pomoci médií. Věděl to Orwell, a víme to nyní i my. Orwellova vševídnoucí televize v každém bytě je dnes jen nahrazena webkamerou, a kamerami veřejných informačních systémů. Internet má dnes téměř každý. Cokoliv se stane, je možné napsat- na blogy, facebook, pokud je to zaznamenáno, lze to „vyvěsit“ na youtube. Ze všech internetových zdrojů také čerpají novináři a jak informace použijí, je na nich. Nemyslím si, že jejich krédem je „zmanipulují“. Ale nad novináři jsou majitelé novin a ekonomika spolu s politikou nevytvářejí zrovna podnětné prostředí pro objektivitu.

Mediální manipulací se hluboce zabývá kniha Macieje Ilowieckiego a Tadeusze Zasepy *Moc a nemoc médií*, která byla uveřejněna na pokračování v internetovém deníku *Neviditelný pes* v roce 2006. Později vyšla v České republice pod titulem *Manipulace v médiích*.

„Manipulaci chápeme jako určitý způsob ovlivňování jednotlivce nebo skupiny či dokonce celé společnosti, jimž se změní jejich názory a postoje, samozřejmě bez toho, aniž si to jednotlivci anebo skupiny uvědomovali. Jde tedy o způsoby resp. metody, v jejichž důsledku je manipulovaná osoba přesvědčena, že sama je původcem nějakého jednání, že se sama tak rozhodla nebo něco zhodnotila. Zatímco ve skutečnosti je jen nástrojem v rukou autora. Manipulace má už svojí podstatou přivádět lidi v omyl. Kdoví, zda právě proto, že se těžko odhaluje, není mnohem nebezpečnější, než snadno identifikovatelná propaganda v totalitních systémech²⁰.“

---

²⁰ Ilowiecki, M., T., Žantovský, P. *Manipulace v médiích*. Praha 2008, UJAK, str. 31

V denním tisku lze stále hůře odlišit faktické jádro informace od názoru -novináře. A je otázka, zda je to skutečně jeho názor, nebo zafungovalo v tu chvíli staré české přísloví: Koho chleba jíš, toho píseň zpívej. Autocenzura nezmizela 18. 11. 1989, je tu stále. Jen důvody se změnily. Pokud třeba nakladatelství Ekonomia vlastní miliardář Bakala, bude novinář z tohoto nakladatelství psát o bytech OKD, které také Bakalovi patří, jen velmi opatrně. Tam, kde dříve bránily svobodě morálně nepřijatelné ideologie, tam dnes staví hranici (teoreticky prostupnou) peníze a zájmy politiků a nadnárodních společností. Pokud výše zmíněný Zdeněk Bakala věnuje jedné politické straně šest milionů, tak i kdyby to opravdu myslel upřímně, že chce podpořit pravici, skeptik ve mně si říká, že za to něco chtít bude. Možná dříve, možná později, někdy určitě. Proti nemorálnosti totalitního systému se vymezit lze a například Charta 77 je toho ukázkou. Proti ovládnutí společnosti skrze majetek se také dá protestovat, ale nakonec většina podlehne. Je potřeba někde bydlet a nakrmit děti. Tak jako za socialismu. Tehdy tato logika také fungovala - jen se protestovalo proti něčemu jinému než dnes.

Média dnes mají velkou zodpovědnost, kterou si buď neuvědomují, nebo nechtějí uvědomit. „Ztráta svědomí, otupený vkus, neprofesionalita a nekompetentnost představují podhoubí, na kterém pak vyrůstá arogance a agresivita. Zvláště agresivity se lidstvu - naše české společenství nevyjímaje-dostává v míře vrchovaté. Protože masmedia vznikají a působí ve společnosti regulované tržními zákonitostmi, snaží se -ke škodě společnosti a její kultuře-prosadit především ekonomicky a méně již kvalitou své programové nabídky. Program je diktován požadavky trhu, masovým (ne)vkusem, podle toho, jaké přináší zisky.“²¹

---

²¹ Blahoslav Kraus, Věra Poláčková et al., Člověk - prostředí - výchova., str. 71, Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2

2.4 Mediální manipulace a úkol sociální pedagogiky

Střední generace za posledních dvacet let měla možnost do jisté míry reflektovat na rozvoj informačních technologií a jejich rizik včetně manipulace. Množství informací se na nás valí ze všech informačních médií, a současně nedostatek času a vůle k hledání jiných relevantních zdrojů k ověření získaných informací přináší riziko automatického akceptování toho, co je nám řečeno. Pokud chápeme principy a mechanismy fungování médií, dává nám to možnost kriticky posoudit předkládané informace. Také se tak snižuje riziko mediální manipulace, pokud by došlo k případnému zneužití médií mocenskými elitami.

Proto je mediální výchova je stále více součástí učebních předmětů na základních a středních školách. Je nutné, aby děti byly informované o případných nebezpečích. Tam, kde dospělý člověk může využít své získané znalosti, je dítě ve velké nevýhodě. Jeho přirozená, z věku vyplývající naivita, nezkušenost a neznalost je ve virtuálním prostoru na internetu velmi nebezpečná pro něj samotné. Proto je vhodné začít seznamovat děti s médii-, jejich kladnými i zápornými stránkami již velmi brzo. Je však nutné, aby se i rodiče zajímali, jaké stránky jejich dítě navštěvuje, kolik času u počítače tráví. Děti na internetu mohou být jak samy pachatelé trestné činnosti (kopírování filmů) tak i obětí. Mohou se stát nejen cílem pedofilů na různých chatech, Facebooku, diskusních forech, ale šikana v informačním věku se přenesla do virtuálního prostoru.

Proto je důležité rozvíjet mediální gramotnost a ruku v ruce s ním i obecný přehled o světě kolem nás. Netýká se to jen mládeže, ale nás všech. Nerozumět médiím znamená zjednodušeně nerozumět světu. Většinu informací, ať chceme nebo ne, získáváme z médií, ať už je to televize, internet, časopisy, rozhlas. Od běžných denních zpráv, přes kulturní a sportovní zážitky, vědecké poznatky a informace ze života společnosti, historie a ekonomie. Bez alespoň základů všeobecného přehledu, bez schopnosti dát si věci do souvislostí, bez znalostí kontextů, jsme pro ty, kteří by nás chtěli jakkoliv zmanipulovat, lehkým soustem.

V současném světě by média měly být jakýmsi kompasem, který nám řekne, kde co je, ale směr si vybereme my sami. Mnohdy jsou však media spíše retardéry, které říkají: tudy musíš jít. Proto je pro nás všechny důležitá mediální gramotnost. A také trocha odvahy. Protože pokud všichni půjdeme tak, jak nám média (respektive jejich vlastníci) prikazují, stáváme se tou poslušnou nemyslicí masou, kterou právě Orwell popisuje.

Sociální pedagogika má v oblasti mediálních studií velký prostor k práci právě tím, jak obsáhlý a komplikovaný mediální svět je. Pedagogika musí hledat nástroje, kterými by negativní vliv masmédií bylo možno držet pod kontrolou. Tyto možnosti jsou však velmi problematické, značně omezené a většinou nepříliš účinné. Prostředky masové komunikace mají neustálý náskok a to z důvodů technické dokonalosti, všudypřítomnosti médií a vnější atraktivity. Devalvace morálních a mravních hodnot spolu s snižující se úrovní všeobecné vzdělanosti vede ke zhrubnutí společnosti, k povrchnosti. Tyto dva aspekty však dohromady dávají velmi třaskavou směs. Společnost nevzdělaná a nekulturní je málo odolná vůči manipulaci. Proti tomu se staví sociální pedagogika se snahou dodat člověku něco, co bych nazvala „třetí rozměr“. Sociální pedagog by měl být tím, kdo tomuto člověku otevře dveře do světa, kde není jen práce a pasivní odpočinek. Do světa, kde tím, že třeba nakreslí obraz, objeví krásu přírody, ale i to, že když maluje, je mu dobře na duši. Sociální pedagog by měl být tím, koho napadne, že ten člověk nikdy nedržel štětec v ruce, a tím, kdo přemýšlí, co by to s tím člověkem mohlo udělat, kdyby malovat začal. Duševní aktivita totiž posiluje schopnost porozumět věcem v souvislostech. Někomu je tato schopnost pochopit, že když obrazně řečeno, kopnu míč, tak rozbije okno, daná. Ale častěji se setkávám s tím, že lidé, a mládež zvláště, nejenže tuto schopnost nemají tak říkajíc vrozenou, ale ani k ní nejsou vedeni ve škole. Jsou vedeni spíše k biflování a pasivnímu přijímání informací. Těleso do kapaliny ponořené je pro ně poučka, a ne to, že když si vlezou v létě do bazénu, tak čím jsou těžší (hustší), tím rychleji půjdou ke dnu. Člověk, který přijímá fakta bez toho, aby o nich přemýšlel, je nebezpečný nejen sám sobě, ale i té části společnosti, která přemýšlivá je. Protože čím více bude těch nemyslicích, nepřemýšlivých, tím lépe se dá se společností manipulovat. A kdo s ní bude manipulovat? Ten kdo o to má zájem. Politik, trh.

Jako jistou formu ochrany před mediální manipulací tedy vidím činnost pedagogů, respektive jejich kladný vzor. "Uč je činiti činěním, neboť děti opičátka jsou, co uhlédají dobrého neb zlého, hned dělají". Tento citát Jana Amose Komenského platí dodnes, a možná i více než dříve. Je to také cesta, kterou se sociální pedagogika může ubírat. Pokud bude učitel současně sociálním pedagogem, může kladně ovlivňovat ty děti, které nepocházejí z podnětného prostředí. Ale sociální pedagogika se může rozvíjet i mezi seniory prostřednictvím různých zájmových kroužků. Příkladem by mohl být kurs ovládnutí PC a internetu, kdy ten, kdo tyto seniory učí, s nimi i mluví o tom, jak není dobré brát všechny informace z internetu za pravdivé, jaká nebezpečí může internet skrývat nejen pro ně, ale třeba i pro jejich vnoučata.

Prosociální chování a výchova ke kritickému myšlení je hlavním úkolem sociální pedagogiky proto, aby se svět, v jakém žijeme nyní, a který není ideální, se nezměnil v Orwellovu děsivou vizi.

3. Sociologický průzkum

3.1 Cíle průzkumu

V mém průzkumu pracuji se skupinou aktivních seniorů (jezdí spolu na výlety, pravidelně se scházejí na scrabble). Živě se zajímají o současnost a mnozí pracují s informačními médii (internet, mobil, denní tisk). Zajímalo mě, jakému zdroji informací dávají přednost, a –jakému informačnímu –zdroji dává přednost skupina o generaci mladší. Stanovila jsem si- dvě teze:

1. tito senioři budou dávat přednost internetu jako informačnímu mediu.
2. tito senioři nepřijímají informace z médií bezvýhradně
3. skupina o generaci mladší se chová ve vztahu k médiím podobně

Následujícím průzkumem bych tyto teze chtěla potvrdit či vyvrátit.

3.2 Metoda průzkumu

K získání dat bylo použito metody dotazníku, který byl zpracován formou uzavřených otázek. Respondenti odpovídali na třináct otázek, na každou otázku byla pouze jedna možnost odpovědi.

Celkem bylo připraveno 60 dotazníků, navrátilo se 40 dotazníků. Výhodou dotazníkového šetření byla anonymita respondentů, nevýhodou mohlo být nepochopení otázky. Výsledky jsem následně zpracovala do tabulek a grafů.

Průzkum proběhl ve skupině aktivních seniorů, a náhodně vybraných lidí z okruhu mého zaměstnání.

3.3 Charakteristika výběrového vzorku

Hypotézy byly testovány na dvou souborech po dvaceti osobách. Respondenty byli aktivní senioři -ve věku od 60 let -jako první skupina -a náhodně vybraní lidé ve věkovém rozmezí 30 až 40 let pro druhou skupinu.

	Muži	Ženy
skupina A	6	14
Skupina B	11	9

Skupina A věk 60-80

Skupina B věk 30-40

Průzkumu se zúčastnilo 40 respondentů, z toho 23 žen (57,5 %) a 17 (42,5 %) mužů.

3. Sociologický průzkum

3.1 Cíle průzkumu

V mém průzkumu pracuji se skupinou aktivních seniorů (jezdí spolu na výlety, pravidelně se scházejí na scrabble). Živě se zajímají o současnost a mnozí pracují s informačními médii (internet, mobil, denní tisk). Zajímalo mě, jakému zdroji informací dávají přednost, a jakému informačnímu zdroji dává přednost skupina o generaci mladší. Stanovila jsem si dvě teze:

1. tito senioři budou dávat přednost internetu jako informačnímu mediu.
2. tito senioři nepřijímají informace z médií bezvýhradně
3. skupina o generaci mladší se chová ve vztahu k médiím podobně

Následujícím průzkumem bych tyto teze chtěla potvrdit či vyvrátit.

3.2 Metoda průzkumu

K získání dat bylo použito metody dotazníku, který byl zpracován formou uzavřených otázek. Respondenti odpovídali na třináct otázek, na každou otázku byla pouze jedna možnost odpovědi.

Celkem bylo připraveno 60 dotazníků, navrátilo se 40 dotazníků. Výhodou dotazníkového šetření byla anonymita respondentů, nevýhodou mohlo být nepochopení otázky. Výsledky jsem následně zpracovala do tabulek a grafů.

Průzkum proběhl ve skupině aktivních seniorů, a náhodně vybraných lidí z podniku, kde pracuji – Správa železniční dopravní cesty.

3.3 Charakteristika výběrového vzorku

Hypotézy byly testovány na dvou souborech po dvaceti osobách. Respondenty byli aktivní senioři ve věku od 60 let jako první skupina a náhodně vybraní lidé ve věkovém rozmezí 30 až 40 let pro druhou skupinu.

	Muži	Ženy
skupina A	6	14
Skupina B	11	9

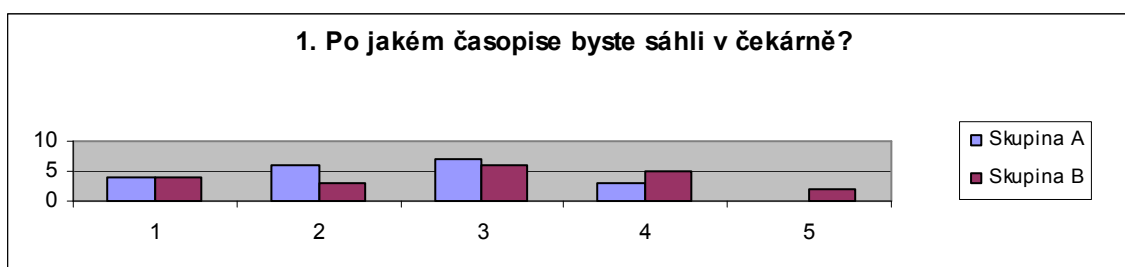
Skupina A věk 60-80

Skupina B věk 30-40

Průzkumu se zúčastnilo 40 respondentů, z toho 23 žen (57,5 %) a 17 (42,5 %) mužů.

3.4 Vyhodnocení výsledků

1. Po jakém časopise byste sáhli v čekárně:	Skupina A	Skupina B
1) 100+1 , Epoque, 21. století	4	4
2) Vlasta, Květy	6	3
3) Pestrý svět, Rytmus života	7	6
4) Literární noviny, Reflex, Instinkt	3	5
5) Žádný z nich	0	2

Časopisy v této otázce jsem rozdělila tak, aby v rámci možností obsáhly tématicky většinu nabízené produkce.

V položce 1) jsou časopisy populárně vzdělávací. Vybral by si je stejný počet ze skupiny A i B.

V položce 2) jsou časopisy zaměřené na ženy. Zde dochází k rozdílu mezi skupinami, volily by je spíše lidé ze skupiny A, tj. senioři.

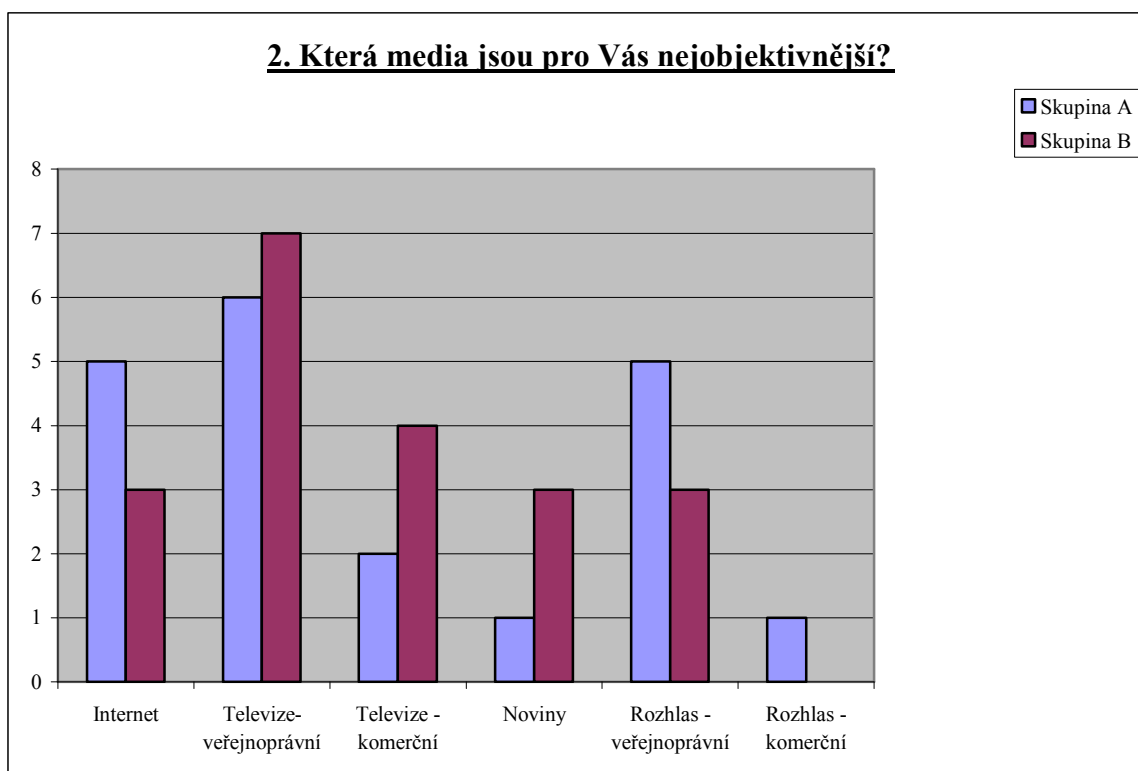
V položce 3) jsou časopisy, které lze označit za bulvární. Volilo by je nejvíc z skupiny A, a stejný počet jako ženských časopisů ze skupiny B.

V položce 4) jsou časopisy zaměřené na politiku, veřejný život. Ty by volili více lidé ze skupiny B.

V položce 5) t.j. žádný časopis by si nevybral pouze lidé ze skupiny B.

17 % lidí ze skupiny A a 15% ze skupiny B dalo v čekárně přednost bulvárnímu tisku.

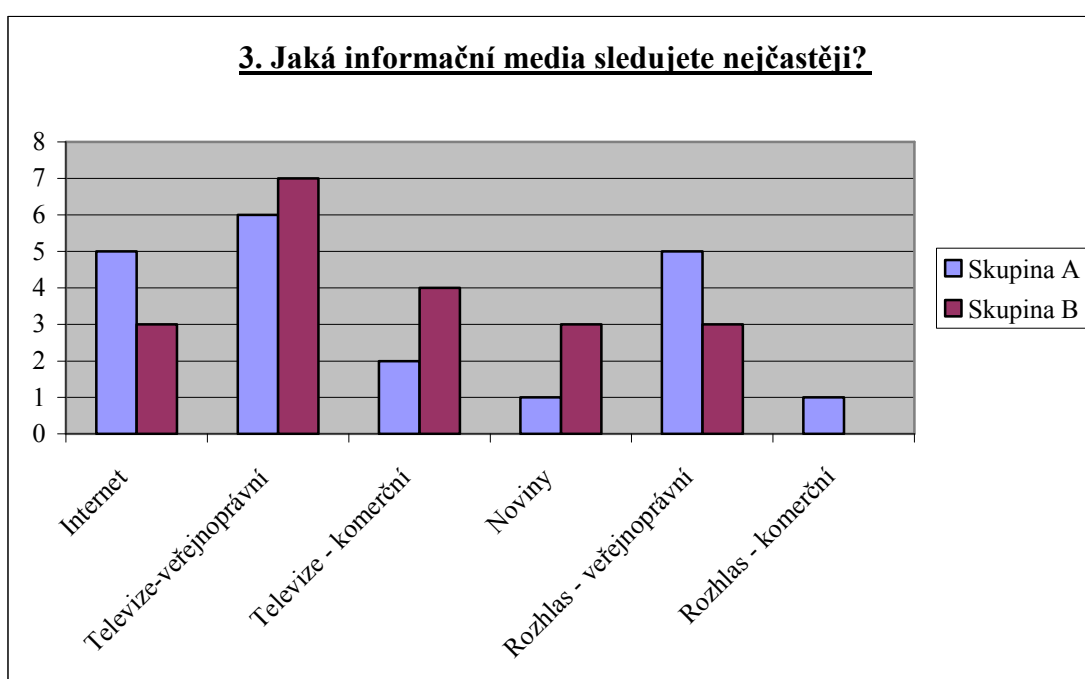
<u>2.Která média jsou podle Vás nejobjektivnější ?</u>	Skupina A	Skupina B
1) Internet	5	3
2) Televize - veřejnoprávní	6	7
3) Televize – komerční	2	4
4) Noviny	1	3
5) Rozhlas - veřejnoprávní	5	3
4) Rozhlas – komerční	1	0

Na tuto otázku skupina A, tj. senioři, odpovídala tak, že internet a veřejnoprávní rozhlas jsou pro ně stejně důvěryhodné, a nejvíce je pro ne důvěryhodná veřejnoprávní televize. Novinám příliš nedůvěřují.

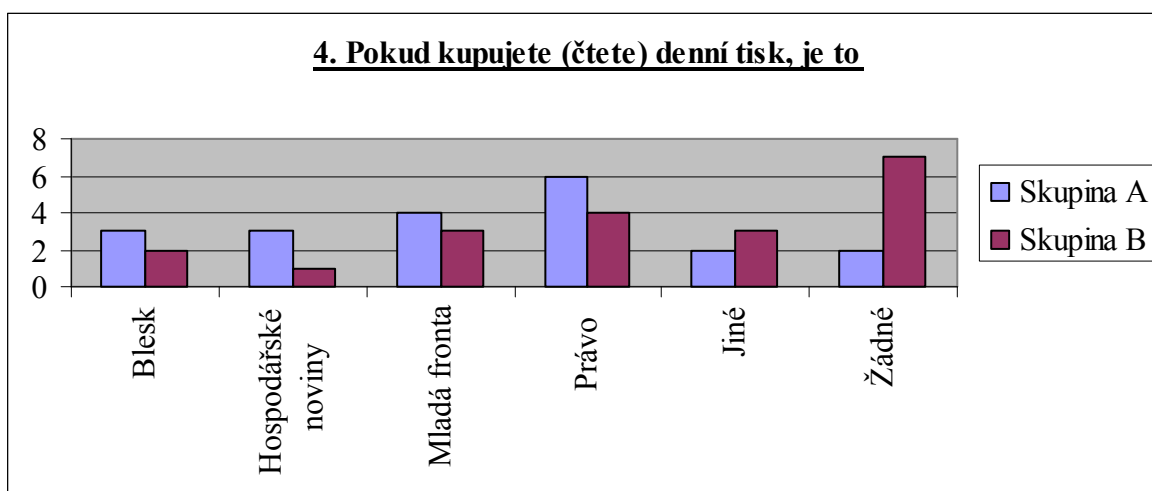
Skupina B nejvíce důvěřuje veřejnoprávní televizi, komerční televizi, méně již internetu, veřejnoprávnímu rozhlasu a novinám, a to ve stejné míře. .

<u>3. Jaká informační média sledujete nejčastěji ?</u>	Skupina A	Skupina B
1) Internet	5	3
2) Televize - veřejnoprávní	6	7
3) Televize – komerční	2	4
4) Noviny	1	3
5) Rozhlas - veřejnoprávní	5	3
4) Rozhlas – komerční	1	0

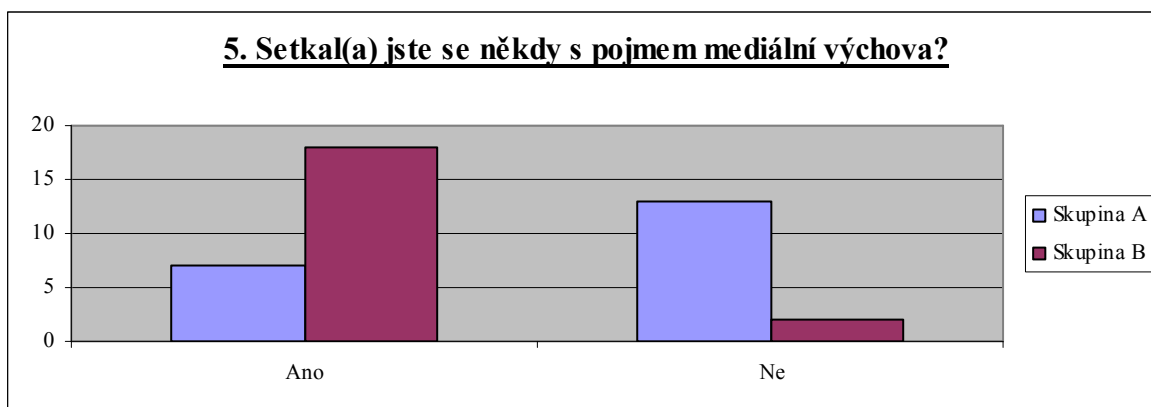
Skupina A nejvíce sleduje televizi, rozhlas a internet, méně komerční televizní a rozhlasové stanice. Skupina B nejvíce sleduje televizi, jak veřejnoprávní tak i komerční.

4. Pokud kupujete (čtete) denní tisk, je to	Skupina A	Skupina B
Blesk	3	2
Hospodářské noviny	3	1
Mladá fronta	4	3
Právo	6	4
Jiné	2	3
Žádné	2	7

Skupina seniorů preferuje nejvíce Právo, Mladou frontu a Blesk. Skupina mladších často noviny nekupuje, pokud ano, je to také Právo a Mladá fronta.

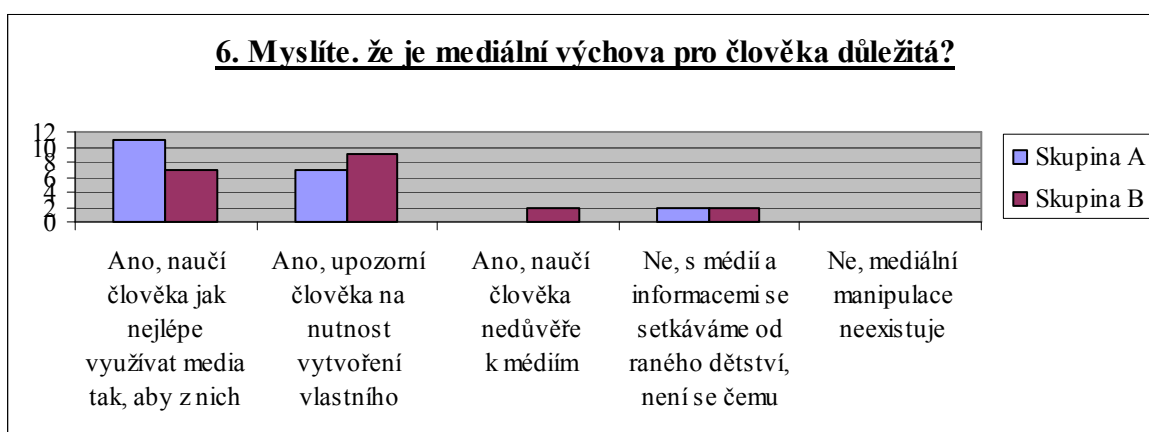
<u>5. Setkal(a) jste se někdy s pojmem mediální výchova?</u>	Skupina A	Skupina B
Ano	7	18
Ne	13	2

Zatímco více než polovina seniorů se s pojmem mediální výchova nesetkala, z skupiny 30-40 let se s tímto pojmem setkali téměř všichni.

Zde si tento rozdíl vysvětlují tak, že mediální výchovu měla jako předmět ve škole buď mladší generace, nebo jejich děti.

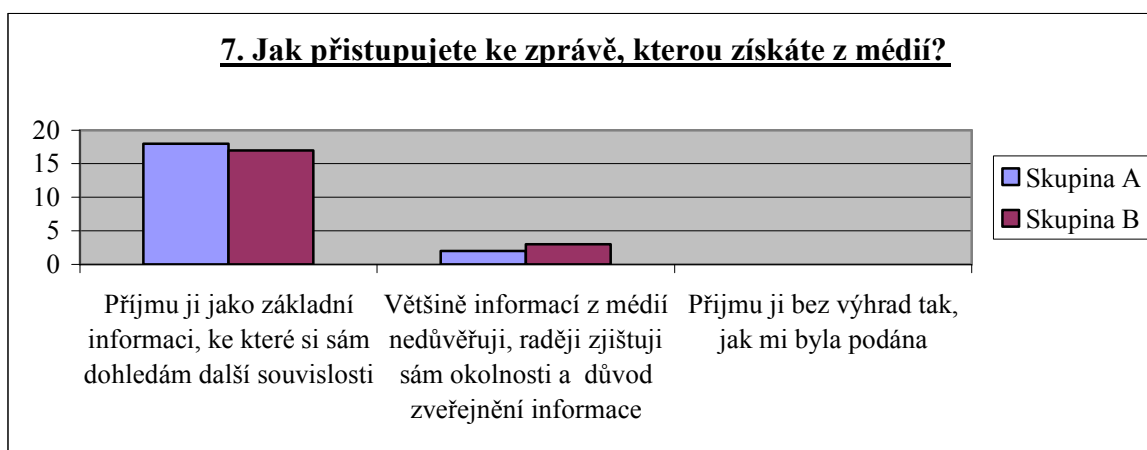
6. Myslíte že je mediální výchova pro člověka důležitá?	Skupina A	Skupina B
Ano, naučí člověka jak nejlépe využívat media tak, aby z nich získal maximum potřebných informací	11	7
Ano, upozorní člověka na nutnost vytvoření vlastního názoru , který si vytvoří informací z různých informačních zdrojů	7	9
Ano, naučí člověka nedůvěře k médiím	0	2
Ne, s médií a informacemi se setkáváme od raného dětství, není se čemu učit	2	2
Ne, mediální manipulace neexistuje	0	0

Zde se obě skupiny ve velké většině shodují na názoru, že mediální výchova je důležitá.

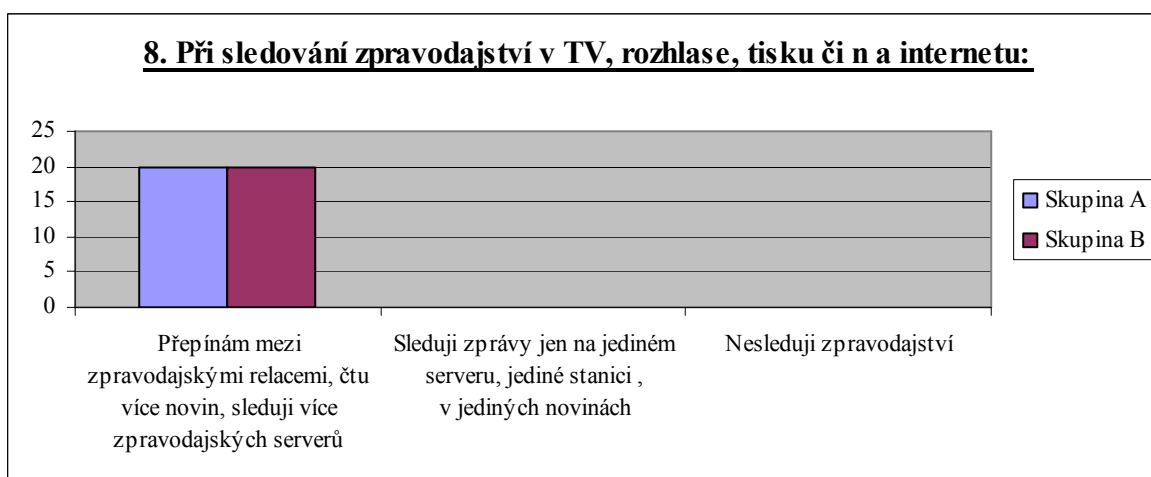

7. Jak přistupujete ke zprávě, kterou získáte z médií? (netýká se informací typu předpověď počasí)	Skupina A	Skupina B
Přijmu ji jako základní informaci, ke které si sám dohledám další souvislosti	6	4
Většině informací z médií nedůvěřuji, raději zjišťuji sám okolnosti a důvod zveřejnění informace	11	12
Přijmu ji bez výhrad tak, jak mi byla podána		

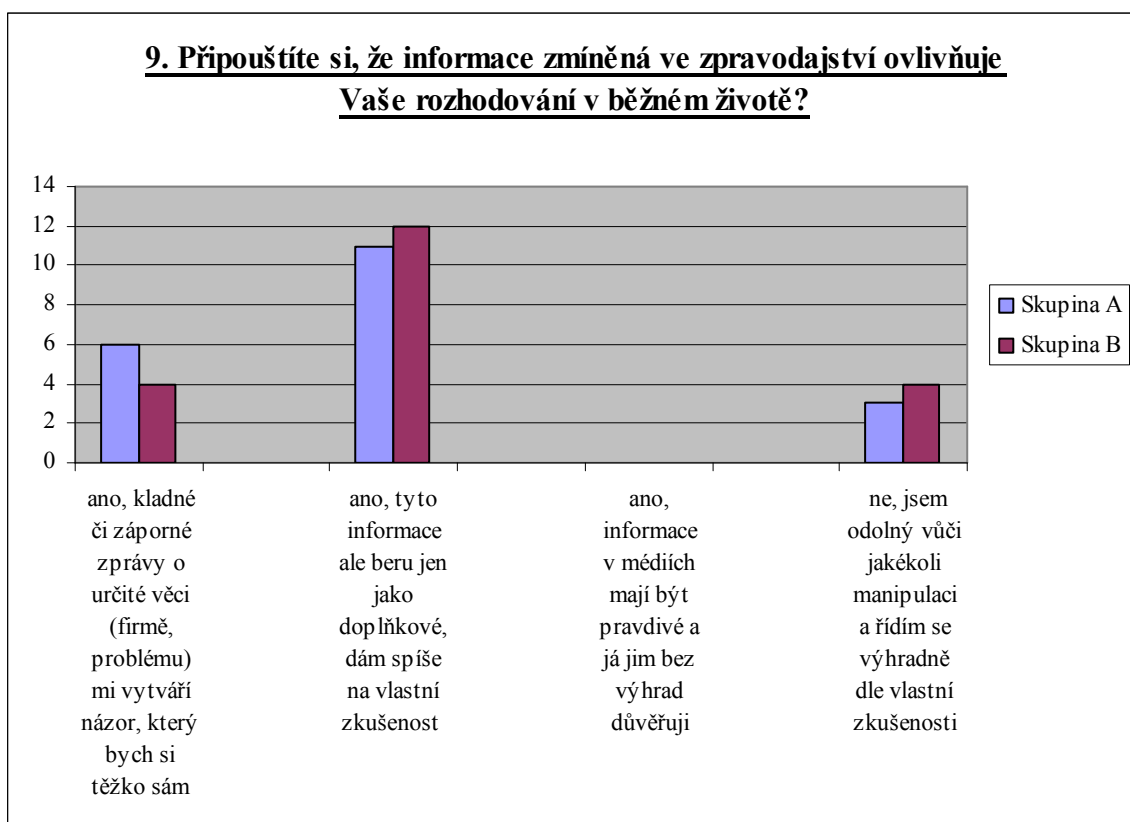
Opět se obě skupiny shodují ve velké většině v názoru, že zprávu jako základní informaci si dále ověřují.

<u>8. Při sledování zpravodajství v TV, rozhlasu, tisku nebo na internetu:</u>	Skupina A	Skupina B
Přepínám mezi zpravodajskými relacemi, čtu více novin, sleduji více zpravodajských serverů	20	20
Sleduji zprávy jen na jediném serveru, jediné stanici, v jediných novinách	0	0
Nesleduji zpravodajství	0	0

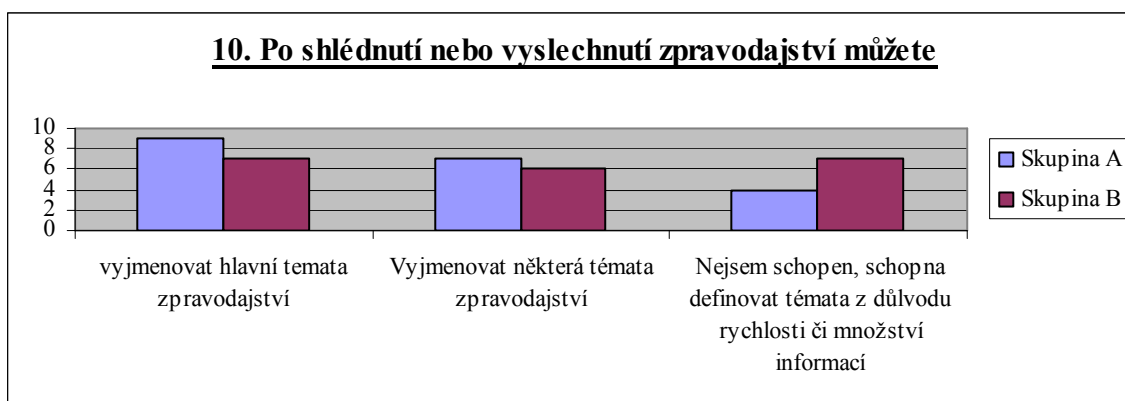
I zde se obě skupiny shodují, nejsou závislé jen na jednom zdroji informací, sledují více zdrojů.

9. Připouštíte si, že informace zmíněná ve zpravodajství ovlivňuje Vaše rozhodování v běžném životě?	Skupina A	Skupina B
ano, kladné či záporné zprávy o určité věci (firmě, problému) mi vytváří názor, který bych si těžko sám udělal (neorientuji se tolik v daném problému)	6	4
ano, tyto informace ale беру jen jako doplňkové, dám spíše na vlastní zkušenost	11	12
ano, informace v médiích mají být pravdivé a já jim bez výhrad důvěřuji	0	0
ne, jsem odolný vůči jakémukoliv ovlivňování a řídím se výhradně dle vlastní zkušenosti	3	4

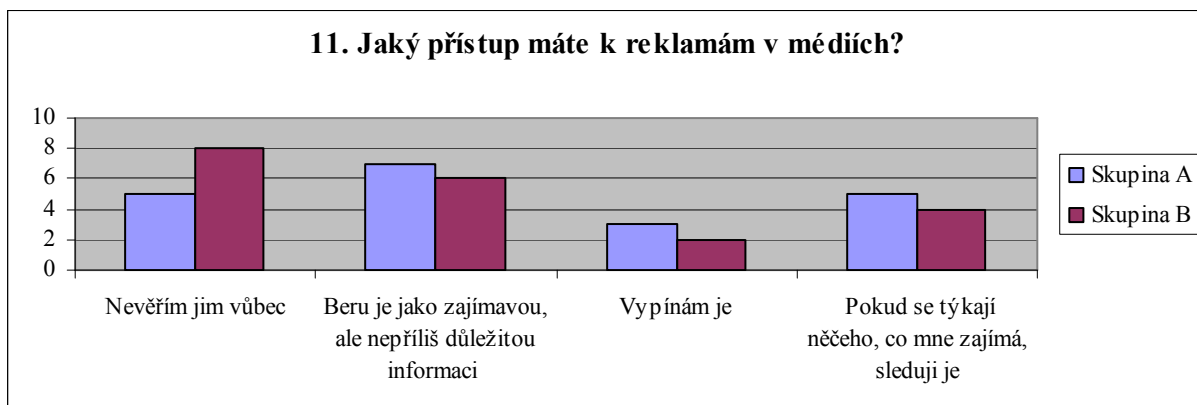
Skupina seniorů více připouští, oproti „třicátníkům“, že častěji akceptuje kladné či záporné informace o určité věci, ale více jich informace bere jako doplňkové a dá na vlastní zkušenost. Mladší generace méně připouští, že by je informace z médií ovlivňovaly.

10. Po shlednutí nebo vyslechnutí zpravodajství můžete	Skupina A	Skupina B
1) Vyjmenovat hlavní témata zpravodajství	9	7
2) Vyjmenovat některá témata zpravodajství	7	6
3) Nejsm schopen-schopna definovat témata z důvodu rychlosti či množství informací	4	7

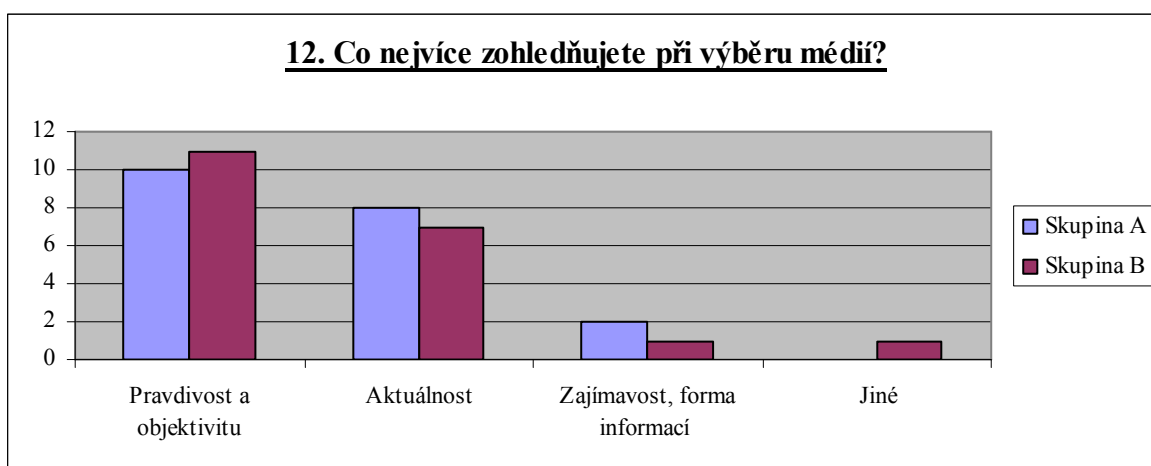
V této otázce jsou obě skupiny víceméně vyrovnané, respektive o něco více seniorů je schopno vyjmenovat hlavní témata zpravodajství. Zde lze jen spekulovat, do jaké míry je to dáno tím, že skupina B v té době věnuje pozornost například dětem.

11. Jaký přístup máte k reklamám v médiích?	Skupina A	Skupina B
Nevěřím jim vůbec	5	8
Beru je jako zajímavou, ale nepříliš důležitou informaci	7	6
Vypínám je	3	2
Pokud se týkají něčeho, co mne zajímá, sleduji je	5	4

Zatímco většina seniorů reklamu bere jako zajímavou, ale nedůležitou informaci, o něco méně jí buď nevěří vůbec, nebo ji sleduje, pokud se týká jejich zájmů, mladší reklamě ponejvíce nevěří, a až jako druhou možnost ji berou jako zajímavou, ale nedůležitou informaci.

12. Co nejvíce zohledňujete při výběru médií ?	Skupina A	Skupina B
Pravdivost a nezájatost	10	11
Aktuálnost	8	7
Zajímavost, forma informací	2	1
Jiné	0	1

I zde se obě skupiny shodují v tom, že dávají přednost pravdivosti a a objektivitě, případně aktuálnosti.

3.5 Interpretace výsledků a celkové shrnutí průzkumu

Na začátku průzkumu jsem si stanovila tři teze :

1. tito senioři budou dávat přednost internetu jako informačnímu mediu.

Tato teze se potvrdila. K mému překvapení dávají více přednost internetu jako informačnímu médiu senioři, než skupina B, která je o generaci mladší. Toto rozložení možná vzniklo tak, že skupina seniorů (tzn. dostatek času) je velmi aktivní jak fyzicky tak duševně, zatímco skupina B – lidé mezi třiceti a čtyřiceti lety jsou jak v zaměstnání tak i doma plně vytížení, a pro ně je sledování televize jako zdroje zpráv prostě jednodušší, protože při sledování televize lze dělat i něco jiného. To u internetu dost dobře není možné.

2. tito senioři nepřijímají informace z médií bezvýhradně

I tato teze se potvrdila. Senioři si informace ověřují z více zdrojů. Opět musím konstatovat, že se jedná o svým způsobem specifickou skupinu, zajímavé by bylo srovnání se skupinou seniorů s pasivním způsobem trávení času, způsobeným dejme tomu fyzickým omezením.

3. skupina o generaci mladší se chová ve vztahu k médiím podobně

I tato teze se potvrdila, neboť rozdíly mezi skupinou A a skupinou B nejsou tak zásadní.

4. Závěr

Ovládnutí mas je něčím, po čem touží každý, kdo chce mít moc a nebo ji už má. Ovládat masy lze pomocí různých nástrojů, ale manipulace je nejjednodušší (když to někdo umí) a rozhodně je levnější než zbraně. Manipulace mocných tohoto světa Vás dostane tam, kde Vás chce mít. A vy najednou koukáte, a říkáte si, ale tohle jsme přeci nechtěli?! Pokud nejste ostražití a dostatečně přemýšliví a informovaní, máte prostě smůlu. Platilo to dříve a bohužel to platí i dnes. Bránit se mediální manipulaci a umět se ubránit je, pokud to trochu přeženu, občanskou povinností, pokud si chceme zachovat to, čemu se říká demokracie. Demokracie znamená velmi volně vláda lidu. Pokud je lid nepřemýšlivý a nechá se zmanipulovat, je zmanipulovaná i demokracie. A taková demokracie stojí, promiňte, za starou belu. Historie nás už dostatečně poučila, jak to dopadá, pokud mnoho uvěří jednomu. Pokud se z historie nepoučíme my sami, poučí nás někdo jiný.

Pokud přeložím sociální pedagogiku jako učení se žít spolu, tak čím lepší, informovanější, chytřejší, přemýšlivější tato společnost bude, tím více bude vidět, že sociální pedagogika plní svůj účel. Schopnost zamyslet se nad tím, proč mi někdo dává tu či onu informaci, schopnost domyslet následky svých činů, kriticky posoudit, zda někdo jedná v mém zájmu nebo proti mému zájmu, to je to, co demokracii jako státnímu zřízení dává šanci do budoucna. Protože jen myslící občan je demokracie hoden.

5. Resumé

Tématem bakalářské práce je kritika totalitních režimů v díle George Orwella, s důrazem na riziko manipulativních praktik jak v totalitních režimech, tak i na nebezpečí mediální manipulace.

Obsahem práce je historie a charakteristika totalitního režimu, a kritika tohoto režimu v díle George Orwella. Následující kapitola je věnována vymezení pojmu manipulace, manipulaci v totalitním režimu a riziku mediální manipulace dnes. Závěr je věnován roli sociální pedagogiky v oblasti mediální manipulace. Třetí kapitola je věnována sociologickému průzkumu. V bakalářské práci bylo použito obsahové analýzy dostupných materiálů a výsledků drobného sociologického průzkumu na téma riziko mediální manipulace.

Závěr bakalářské práce poukazuje na možnosti sociální pedagogiky v oblasti medií a manipulace.

6. Anotace

Práce se zabývá manipulativními technikami totalitních režimů a nebezpečím mediální manipulace v současné společnosti. První částí práce je charakteristika totalitních režimů a kritika těchto režimů v románu 1984 George Orwella. Druhá část je věnována pojmu manipulace, formám manipulace v totalitní společnosti, mediální manipulaci v současnosti a závěr této části je věnován úkolům sociální pedagogiky v obraně proti mediální manipulaci.

Třetí částí je drobný sociologický průzkum, který zkoumá riziko mediální manipulace v populaci seniorů.

Annotation

This text deals with manipulative technology of totalitarian regimes and danger of contemporary media manipulation. The first part of the work characterizes totalitarian regimes and expresses the critique of these regimes in George Orwell's novel 1984. The second part analyzes the concept of manipulation and manipulative practices in the totalitarian society. The tail end of this part deals with the role of social pedagogy in the defence against media manipulation. The last part includes a small sociological inquiry investigating risk of media manipulation in senior citizens.

7. Klíčová slova

George Orwell manipulace, média, masmédia, vliv médií, mediální výchova, , sociální pedagogika, totalitarismus

Key words

George Orwell, Manipulation, media, mass media, influence of media, medial education, Social Pedagogy , totalitarianism

8. Seznam použité literatury:

ARENDOVÁ, H. Původ totalitarismu I-III. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-8600-513-5.

BALÍK, S. – KUBÁT, M.: Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. Dokořán, Praha, 2004. ISBN: 80-86569-89-6.

ILOWIECKI, M.: Manipulace v médiích, Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2008. ISBN 978-80-86723-50-1 (brož.)

FTOREK, J.: Public relations a politika, Grada, Praha 2010 ISBN 978-50-247-3376-0

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ J.: Základy stupidologie-Život s deprivanty II, Praha, Galén, ISBN 80-7262-078-9

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al., Člověk -prostředí -výchova. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2

ORWELL, G. 1984. Praha : Naše vojsko, 1991, ISBN 80-206-0256-9

ORWELL, G. : Farma zvířat, Praha: Aurora 2004, ISBN 80-7299-075-6

ORWELL, G.: Hold Katalánsku a ohlédnutí za Španělskou válkou, Praha, Odeon 1991. ISBN 80-207-0311-X

POPPER, K.: Otevřená společnost a její nepřátelé I./II..Praha : OIKOYMENH, 1994. ISBN: 80-7106-378-9

RADVAN, E., VAVŘÍK, M. Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách. Brno: IMS, 2009

SOLŽENICYN, A., Souostroví Gulag I-III, Praha , OK CENTRUM, 1990, ISBN 80-900270-0-8

Internetové stránky:

<http://www.totalita.cz/>

<http://www.e-polis.cz/>

REVUE PRO MÉDIA č. 8 – Heslář – Mediální výchova

<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/557/MEDIA-A-POLITICKA-PROPAGANDA.html>

http://fss.muni.cz/rpm/Revue/Heslar/valecna_propaganda.htm